

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

วิถีชีวิตความเป็นอยู่และความเจริญก้าวหน้าของสังคมมวลมนุษยชาติในปัจจุบันล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตที่มีวิวัฒนาการมาจากอดีต ความรู้เกี่ยวกับอดีตของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัยในทุกภูมิภาคจึงเป็นเรื่องที่น่าเรียนรู้และน่าศึกษามาก เพราะว่าหากเรารู้จัก “อดีต” ของเรามากเท่าใดก็ยิ่งทำให้เรา รู้จัก “ปัจจุบัน” และ “อนาคต” ของเรามากยิ่งขึ้นเท่านั้น บรรพบุรุษของไทยได้สร้างสมรรถกถาล้ำค่า แก่อนุชนไว้มากทั้งทางด้านศิลปะ ภาษา วรรณกรรม นาฏศิลป์ ประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนโบราณ วัตถุโบราณสถาน ฯลฯ ดังนั้นในการศึกษาค้นคว้าทางด้านศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ ทำให้เราสามารถเข้าใจวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษไทยสมัยโบราณได้มากยิ่งขึ้น ความรู้เหล่านี้จะ ทำให้อนุชนมีทัศนคติที่ดีต่อบรรพบุรุษ รู้จักความเป็นมาของตนเอง เกิดความรักและหวงแหนใน ศิลปวัฒนธรรมและประเทศชาติ ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม ไปในทิศทางที่ถูกที่ควร

โครงสร้างทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศไทยมีความเชื่อดั้งเดิมของแต่ละ ท้องถิ่นเป็นความเชื่อหลักอยู่ก่อนแล้ว เช่น ความเชื่อทางไสยศาสตร์ในเรื่องผีสาว เทวดา นางไม้ เป็นความเชื่อดั้งเดิมในสังคมมนุษย์ เมื่อมีศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพราหมณ์ก็ได้ผนวกความเชื่อ ทางไสยศาสตร์เข้าไปด้วย เมื่อมีศาสนาพุทธ ศาสนาพุทธก็ผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนา พราหมณ์ในบางส่วน ระบบความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยจึงเป็นการผสมผสานความเชื่อ และ ศาสนาทั้งสามระบบนี้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2534 : 261) จึงเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมทางด้านความ เชื่อเกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์สังคมที่พบได้ทั่วไป ดังนั้นจึงไม่มีสังคมใดที่ความเชื่อยังคงความ บริสุทธิ์อยู่ได้จะต้องมีการปรับเปลี่ยนและผสมผสานให้เข้ากับความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่นนั้น ทำให้ ระบบความเชื่อในแต่ละสังคมไม่มีลักษณะเฉพาะตัว (อมรา พงศาพิชญ์, 2534 : 252) ความเชื่อ เหล่านี้มีการสั่งสม ถ่ายทอด สืบเนื่องต่อกันมาเป็นเวลายาวนานจนถึงปัจจุบันมีองค์ประกอบโครง สร้างทางความเชื่อที่เป็นความเชื่อหลักทั้งสาม ผสมผสานกระจัดกระจายกันอยู่ทั่วไปทุก ๆ สังคม

เท่าที่ผ่านมาการศึกษาโครงสร้างทางความเชื่อหลักในสังคมไทยส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของศาสนาพุทธและความเชื่อดั้งเดิมของแต่ละท้องถิ่น แต่ในการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ยังมีอยู่เป็นจำนวนน้อย จึงเห็นควรที่จะศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ให้ลุ่มลึกเพิ่มขึ้น

นครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่ที่มีโครงสร้างทางวัฒนธรรมในสังคมไทยแบบเดียวกับในพื้นที่อื่น ๆ ในสังคมคือ ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อที่เป็นความเชื่อหลักทั้งสาม แต่นครศรีธรรมราชมีความโดดเด่นหรือมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนมากกว่าในสังคมอื่นตรงที่ว่านครศรีธรรมราชมีความอุดมสมบูรณ์ทางความคิดความเชื่อทางสังคมวัฒนธรรมและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์สูงมาก แม้แต่ชื่อเมืองนครศรีธรรมราชที่เรียกได้อีกอย่างว่า “ตามพราลิงค์” (Tambralinga) ก็แสดงให้เห็นชัดว่าสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ วิเชียร ณ นคร (2521 : 492 – 493) รายงานว่า เมืองนครได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่ได้รับอารยธรรมมาจากอินเดียมากที่สุด และสามารถรักษาประเพณีของพราหมณ์ได้ยาวนานที่สุด ทั้งนี้ก็เพราะว่าพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาพราหมณ์ที่ปฏิบัติกันอยู่ใน เมืองนครทุกวันนี้สอดคล้องตามลัทธิและตำราของพราหมณ์ทุกประการ และกล่าวได้ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ทางราชธานีก็นำแบบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ไปจากเมืองนครไปใช้ในพระราชพิธีต่าง ๆ มาจนทุกวันนี้

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองใหญ่ที่ได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไปจากบรรดาหัวเมืองต่าง ๆ ในคาบสมุทรลพบุรีหรือภาคใต้ของประเทศไทยในสมัยโบราณว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญมากเมืองหนึ่ง เพราะเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีวิวัฒนาการความเป็นมายาวนานเป็นเมืองหน้าด่าน เป็นประตูเปิดรับวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ มีอาณาเขตกว้างขวาง มีความอุดมสมบูรณ์ มีทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมจึงเป็นเมืองท่าศูนย์กลางการติดต่อค้าขาย การเผยแพร่อารยธรรมและวัฒนธรรมระหว่างชนชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากสิ่งเหล่านี้คงจะเป็นแรงจูงใจให้ชาวอินเดียรวมทั้งพราหมณ์เดินทางเข้ามายังบริเวณนี้ และเมื่อพราหมณ์เดินทางไปในที่ใดก็นำเอาศาสนาพราหมณ์เข้าไปเผยแพร่ในที่นั้น ปรีชา นุ่นสุข (2527 : 1) กล่าวว่าด้วยเหตุนี้จึงปรากฏร่องรอย ชุมชนโบราณ ศิลปะทางศาสนา หลักฐานทางด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ จารึก หลักฐานทางเอกสาร มรดกทางด้านศิลปวัฒนธรรม ภาษา วรรณคดี ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่เป็นจำนวนมากในนครศรีธรรมราชจนถึงปัจจุบัน ดังที่นักปราชญ์บางท่านให้สมญานามนครศรีธรรมราชว่า “เมืองแม่ทางวัฒนธรรม” หรือ “ดักศิลาภาคใต้”

จากหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่ค้นพบยืนยันได้ว่าอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์เข้ามาสู่ นครศรีธรรมราชราวพุทธศตวรรษที่ 8 – 12 (สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, 2524 : 47) ได้ค้นพบโบราณสถาน วัตถุต่าง ๆ ทางศาสนาพราหมณ์มากมาย เช่น โบสถ์พราหมณ์ หอพระนารายณ์ หอพระอิศวร เทวรูป

พระวิษณุ พระอิศวร เป็นต้น โดยเฉพาะโบราณวัตถุในลัทธิไศวนิกายถูกค้นพบเป็นจำนวนมากที่สุดในนครศรีธรรมราชมากกว่าที่ใดในประเทศไทย และได้ค้นพบหลักฐานทางเอกสารคือ จารึกที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์จำนวนหลัก และหนังสือบุด (สมุดข่อย) ซึ่งได้จารเรื่องราวคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ไว้ในลักษณะต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ และยังคงสืบทอดต่อเนื่องกันมาตราบจนปัจจุบัน และกล่าวถึงเรื่องของพราหมณ์และศาสนาพราหมณ์โดยตรงก็มีคือ ตำนานพราหมณ์เมื่อนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2276 (ปรีชา นุ่นสุข, 2527 : 287) จนเป็นที่ยอมรับว่า นครศรีธรรมราชเป็นแหล่งข้อมูลดั้งเดิมของศาสนาพราหมณ์

ดังนั้นการศึกษาให้ทราบถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราชสามารถศึกษาได้หลายด้านด้วยกัน คือ ศิลปะ ภาษา วรรณคดี นาฏศิลป์ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม หลักฐานทางโบราณคดี เป็นต้น แต่ที่มีปรากฏอยู่ในปัจจุบันแล้วเป็นข้อยึดถือเป็นรูปแบบของการประพฤติปฏิบัติและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมชาวนครศรีธรรมราชมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน คือ อิทธิพลทางด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ถึงแม้ว่านครศรีธรรมราชจะได้รับการยกย่องว่าเป็นเมืองศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาของภาคใต้ แต่ศาสนาพราหมณ์สามารถตอบสนองความต้องการทั้งในระดับจิตใจของแต่ละบุคคล และในระดับสังคมได้ไม่แพ้ศาสนาพุทธที่เน้นกิจกรรมทางธรรม การประพฤติปฏิบัติตนให้เกิดจริยธรรมปัญญา ในขณะที่ศาสนาพราหมณ์เน้นกิจกรรมทางโลก ในระดับจิตใจความเชื่อต่าง ๆ สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ และในระดับสังคมการประกอบพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ทำให้ความต้องการ หรือความเชื่อของมนุษย์บรรลุผล มีบทบาทในการรวมคนในชุมชนที่มีวัตถุประสงค์หรือมีความต้องการเหมือนกันให้มาประกอบพิธีกรรมร่วมกัน สร้างความสามัคคีและทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะฉะนั้นอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ด้านความเชื่อและพิธีกรรมจึงยังคงมีอิทธิพลมากอยู่จนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อเป็นการยอมรับของบุคคลว่าสิ่งของบางสิ่งหรือปรากฏการณ์บางอย่างเป็นจริงมีอยู่และถูกต้อง การยอมรับนั้นอาจเป็นเพราะสาเหตุการพบเห็นด้วยตนเอง การบอกเล่า การคิดนึก ความเคยชินหรือการขัดเกลาทางสังคม และความเชื่อนี้อาจจะมีระดับของความเข้มข้นแตกต่างกันในด้านปัจเจกชน กลุ่มชน วัฒนธรรมและสถานที่ เพราะฉะนั้นความเชื่อจึงเป็นความคิดความเข้าใจที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล เมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างไร ความเชื่อนั้นจะเป็นตัวกำหนดให้บุคคลปฏิบัติตามสิ่งที่ตนเชื่อทั้ง ๆ ที่ความเชื่อนั้นเป็นนามธรรมบางครั้งอาจไม่อยู่บนพื้นฐานของความจริงก็ตาม เช่น ความเชื่อเรื่องผีสง นางไม้ วิญญาณ กรรม เทพเจ้า อำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นต้น (ประยงค์ ลิ้มตระกูล, 2536 : 15)

พิธีกรรมเป็นรูปแบบของการกระทำที่บ่งถึงความเชื่อของบุคคลและสังคม การศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมจะทำให้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของศาสนาที่แท้จริง จุดประสงค์ของผู้ประกอบพิธีและผลของพิธีที่มีต่อบุคคลและสังคม ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมจึงมีความสำคัญมากเพราะพิธีกรรมจะมีบทบาทสื่อความเข้าใจในความหมาย และความเชื่อที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกที่ไม่อาจจะแสดงออกโดยภาษาธรรมดาได้ ซึ่งอารมณ์ความรู้สึกในพิธีกรรมนั้นจะฝังแน่นและมีความโยงใยสัมพันธ์ที่เป็นลักษณะร่วมกันของกลุ่ม เพื่อเป็นการธำรงรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่ม หากปราศจากพิธีกรรมสังคมก็จะไม่มีลักษณะสังคมที่สมบูรณ์ (V.W. Turner อ้างใน สมบูรณ์ สุขสำราญ, 2533 : 573) และพิธีกรรมยังเป็นสัญลักษณ์ที่บอกย้ำคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แสดงออกโดยการกระทำและถ้อยคำ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน พิธีกรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความคิดเห็นความรู้สึกของสมาชิกในชุมชนนั้นด้วย การประกอบพิธีกรรมช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคม ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและมนุษย์กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ (สมบูรณ์ สุขสำราญ, 2533 : 555) ทั้งยังเป็นเครื่องหมายของการเปลี่ยนแปลงนานาประการ ในความสัมพันธ์ทั้งหลายทั้งปวงกับการดำเนินชีวิตในช่วงต่าง ๆ ของผู้ที่เกี่ยวข้อง (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2531 : 190)

ในนครศรีธรรมราชมีความเชื่อเรื่องวิญญาณและกฎแห่งกรรมเป็นตัวอย่างความเชื่อพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการยึดถือว่าบุคคลเมื่อตายไปแล้ว วิญญาณจะขึ้นสวรรค์หรือลงนรก ขึ้นอยู่กับผลกรรมที่กระทำไว้ขณะมีชีวิตอยู่ วิญญาณของพวกที่ลงนรก โดยเฉพาะพวกเปรตจะขึ้นจากนรกได้ด้วยบุญกุศลที่ญาติมิตร และผู้ใจบุญทั้งหลายได้อุทิศไปให้ เชื่อกันว่าพวกเปรตเหล่านี้จะขึ้นมาจากนรกในวันแรม 1 ค่ำเดือนสิบ และกลับนรกในวันแรม 15 ค่ำเดือนสิบ ความเชื่อดังกล่าวนี้นี้เป็นที่มาของพิธีกรรมการทำบุญสารทเดือนสิบ หรือพิธีงานเดือนสิบของชาวนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญคู่บ้านคู่เมืองมาช้านาน เมื่อกล่าวถึง “งานเดือนสิบ” แล้วใคร ๆ ก็นึกถึงเมืองนครศรีธรรมราช พิธีงานเดือนสิบเป็นพิธีที่รับมาจากอินเดียเหมือนกับพิธีกรรมอีกหลายพิธีที่นครศรีธรรมราชรับมา คือ พิธีงานเดือนสิบเป็นพิธีที่วิวัฒนาการมาจาก “พิธีเปตพลี” ของศาสนาพราหมณ์ เป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูต่อบุพการี ยังความสุขให้แก่ผู้ปฏิบัติสืบทอดกันเรื่อยมา (วิเชียร ณ นคร, 2521 : 199 – 206) ชาวนครศรีธรรมราชที่จากภูมิลำเนาไปอยู่ไกลบ้านไกลเมืองเมื่อถึง “เดือนสิบ” ก็จะเริ่มกลับบ้านเกิดเมืองนอนเพื่อร่วมพิธีงานเดือนสิบโดยทั่วหน้ากัน ทางราชการจึงถือโอกาสนี้จัดงานรื่นเริงประจำปี ทุกปี เป็นงานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในเมืองนครศรีธรรมราชและภาคใต้ (เปรมจิต ชนะวงศ์, 2525 : 43) แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมทางศาสดาดั้งเดิมนั้นได้กลายเป็นพิธีกรรมเพื่อความเชื่อต่อสังคมที่มีอิทธิพลมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ชาวนครศรีธรรมราชปัจจุบัน

การที่ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์เหล่านี้มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ชาวนครศรีธรรมราชมาโดยตลอดนั้น แสดงให้เห็นว่าจำเป็นต้องมีนัยสำคัญทางอภิปรัชญาว่าอะไรคือตัวความจริงที่เป็นหลักให้เรายึดถือ ที่เป็นหลักทำให้เรามีความเชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษไม่ได้สูญสลายไปไหน แต่อยู่ในภพภูมิอื่น เมื่อถึงวันแรม 1 ค่ำถึง 15 ค่ำเดือนสิบจะถูกปล่อยตัวจากนรกกลับมาหาลูกหลาน ความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมการจัดหมรับเล็ก หมรับใหญ่ การยกหมรับ การตั้งเปรต (การชิงเปรต) และการฉลองหมรับ ที่ทำในช่วงเวลา 15 วันนี้ แสดงว่าจำเป็นต้องมีอะไรแฝงอยู่เบื้องหลังความเชื่อและพิธีกรรมนี้ นักวิชาการบางคนบอกว่าเป็นแบบพุทธผสมพราหมณ์ แล้วอะไรคือความเป็นจริงแบบพราหมณ์ การศึกษาวิจัยในปัญหาเชิงอภิปรัชญาจะสามารถอธิบายที่มาและเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์สังคมต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน

การศึกษาครั้งนี้จึงต้องการที่จะวิเคราะห์ว่ามีแนวคิดทางอภิปรัชญาในความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราชอย่างไร โดยศึกษาจากข้อมูลที่มีอยู่คือ ความเชื่อสู่ความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ ความเชื่อเกี่ยวกับกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ และพิธีกรรมสามประเภท ได้แก่ พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับสังคม และพิธีกรรมมงคลอื่น ๆ จำนวน 15 พิธีกรรม เพื่อหาคำตอบทางอภิปรัชญาในสามลักษณะ คือ ความเป็นจริงแบบพราหมณ์เกี่ยวกับเทพเจ้า ความเป็นจริงแบบพราหมณ์เกี่ยวกับโลก และความเป็นจริงแบบพราหมณ์เกี่ยวกับชีวิต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์อภิปรัชญาในความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจความหมายทางอภิปรัชญาในความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช
2. ทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นมรดกแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น และช่วยในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

ขอบเขตและวิธีการวิจัย

1. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มีขอบเขตของการศึกษาวิเคราะห์เฉพาะแนวคิดทางอภิปรัชญา (Metaphysics) ในสามลักษณะ คือ ความเป็นจริงแบบพราหมณ์เกี่ยวกับเทพเจ้า โลก และชีวิต โดยศึกษาจากข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราชที่มีอยู่ในอดีตและยังคงอยู่ในปัจจุบัน และจะละเว้นที่จะกล่าวถึงหากบางส่วนของข้อมูลทางความเชื่อและพิธีกรรมไม่มีความชัดเจนในความเป็นพราหมณ์เท่าที่ควร โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารหนังสือ บทความ ตำรา คำนานทางประวัติศาสตร์และศาสนาต่าง ๆ

โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาอยู่ที่ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ที่มีความสำคัญมีบทบาทและทรงอิทธิพลอยู่ในวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนครศรีธรรมราช มาโดยตลอดจำนวนสี่ความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ ความเชื่อเกี่ยวกับกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ และศึกษาจากพิธีกรรมสามประเภท จำนวน 15 พิธีกรรมที่เป็นที่รู้จัก เป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัด และในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ยังคงความเป็นพิธีพราหมณ์อยู่มาก ได้แก่

- (1) พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต เป็นพิธีกรรมที่มุ่งหมายเพื่อความเจริญรุ่งเรืองต่อชีวิตโดยตรง ได้แก่ พิธีฝังรอก พิธีขึ้นเปล พิธีทำขวัญเด็ก พิธีเชิญแม่ชื้อ พิธีแต่งงาน และพิธีงานศพ
- (2) พิธีกรรมเกี่ยวกับสังคม เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของประชาชน โดยทั่วไปในแต่ละยุคสมัย ได้แก่ พิธีสวดภาณยักษ์เพื่อไล่แม่มด พิธีค้ำน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พิธีตรียัมปวาย พิธีสงกรานต์ และพิธีงานเดือนสิบ
- (3) พิธีกรรมมงคลอื่น ๆ เป็นพิธีกรรมบางอย่างที่เราสามารถกระทำในช่วงชีวิตได้ มุ่งให้เกิดอุทิศจากการประกอบพิธีโดยตรง ได้แก่ พิธีขุมนมทวดคา พิธีมหารำลึก พิธีสะเดาะเคราะห์ และพิธีทางไสยศาสตร์

2. วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการวิจัยแบบบรรยาย (Descriptive Research) โดยการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ ตำราวิชาการ งานวิจัย และบทความจากวารสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) แล้วนำเอาข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ วิจัย แยกแยะ ตีความในกรอบแนวคิดทางอภิปรัชญาในประเด็นที่กำหนดไว้

คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย

1. **ศาสนาพราหมณ์** หมายถึง ศาสนาดั้งเดิมตั้งแต่สมัยพระเวทของอินเดียเริ่มขึ้นเมื่อประมาณ 1,000 ปีก่อนพุทธกาล เป็นศาสนาที่แปลกกว่าศาสนาอื่นตรงที่ไม่มีศาสดาพยากรณ์ เพราะเริ่มต้นจากการนับถือธรรมชาติต่าง ๆ ว่าเป็นเทพเจ้า ผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง จึงมีลักษณะเป็นพหุนิยม (Polytheism) คือ นับถือเทพหลายองค์ แล้วเปลี่ยนแปลงไปที่ละขั้นจนถึงขั้นนับถือเทพองค์เดียวที่เป็นนามธรรมคือ เอกนิยม (Monism) ในที่สุด และได้วิวัฒนาการมาเป็นศาสนาฮินดูมี พระเจ้าสูงสุดสามองค์ คือ พระพรหม พระวิษณุ พระศิวะ เรียกว่า “ตรีมูรติ”

ในที่นี้ไม่ได้ใช้คำว่า “ศาสนาฮินดู” เพราะว่าหากใช้คำนี้ย่อมเน้นเฉพาะศาสนาของชาวอินเดียในปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะเป็นชาตินิยมหรือพลังทางสังคม และบางช่วงได้รวมเอาศาสนาพุทธเข้าไปด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้ภาพแห่งอดีตทางประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมประเพณีไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ไม่ได้เน้นให้เห็นสายธารทางศาสนาที่มาจากอินเดียที่ได้เข้ามาสู่ภาคใต้ของประเทศไทยและกลายเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมประเพณีทางศาสนาที่สำคัญมาจนถึงปัจจุบัน (สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, 2524 : 8)

2. **พราหมณ์** หมายถึง ชาวอินเดียวรรณะพราหมณ์ ผู้ที่ได้อพยพเข้ามาสู่ประเทศต่าง ๆ ในคาบสมุทรมาลาญมาตั้งแต่สมัยโบราณ และสืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน กรณีในประเทศไทยตามกฎหมายแล้วพวกพราหมณ์เหล่านี้ เป็นคนไทยทั้งเชื้อชาติและสัญชาติ แต่ด้านชาติพันธุ์วิทยาเท่านั้นที่เป็นอินเดีย ในปัจจุบันนี้อาจกล่าวได้ว่าพวกพราหมณ์เหล่านี้ คือ คนไทยบางคนที่ทำหน้าที่ทางศาสนาพราหมณ์จึงมีคำเรียกว่า “พราหมณ์ไทย” (Thai Brahmins) เป็นผู้ธำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมและประเพณีทางศาสนา เหมือนกับพระภิกษุสงฆ์ในศาสนาพุทธ ถึงแม้ว่าหน้าที่จะแตกต่างกันบ้าง ในรายละเอียดปลีกย่อยก็ตาม พวกพราหมณ์ไทยดังกล่าวนี้ย่อมแตกต่างจากชาวอินเดียที่ได้เข้ามาสู่ประเทศไทยในปัจจุบัน ในฐานะผู้ถือสัญชาติไทยหรือเป็นคนต่างด้าว เพราะชาวอินเดียรุ่นหลังนี้ปฏิบัติกิจทางศาสนาเฉพาะในกลุ่มของตนเองเป็นตัวแทนของศาสนาฮินดูที่ชัดเจน ไม่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของไทยโดยตรงจึงเรียกว่าเป็น “พราหมณ์ฮินดู” (Hindu Brahmins) (สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, 2524 : 8) และ กิริติ บุญเจือ (2538 : 118) กล่าวว่า พราหมณ์ เป็นนักปราชญ์ผู้รอบรู้ทางโลกิยธรรม ในส่วนที่เป็นพิธีมงคลของชีวิตจึงมอบความไว้วางใจให้พราหมณ์เป็นผู้จัดการให้ เมื่อเป็นเช่นนี้พิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์จึงได้แทรกเข้ามาในวิถีชีวิตของคนไทยอย่างมาก

ผลงานการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

1. วิทยานิพนธ์เรื่อง “ร่องรอยชุมชนโบราณของพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช” : ปรีชา นุ่นสุข (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527)

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช และเพื่อศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช อันประกอบไปด้วย ชุมชนโบราณ โบราณสถาน โบราณวัตถุ จารึกและเอกสารประเภทอื่น ๆ และได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพราหมณ์ในนครศรีธรรมราชกับพราหมณ์ในราชสำนัก โดยได้แบ่งวิธีการศึกษาออกเป็นสองขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรกเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยการสำรวจข้อมูลจากภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ แผนผัง ภาพเขียน การสังเกต สัมภาษณ์และเอกสาร ขั้นที่สองเป็นการศึกษาวิเคราะห์ โดยแยกแยะจัดหมวดหมู่ของข้อมูล และศึกษาวิเคราะห์ตามวิธีการทางโบราณคดี ผลการศึกษาทำให้พบว่าร่องรอยชุมชนโบราณของพราหมณ์ในนครศรีธรรมราชได้ปรากฏชัดมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 10 เป็นอย่างน้อย และศาสนาพราหมณ์ได้เจริญรุ่งเรืองในนครศรีธรรมราชมาแล้วเป็นเวลานาน ควบคู่กับความรุ่งโรจน์แห่งนครศรีธรรมราช แม้ว่าจะระยะหลังศาสนานี้จะถูกจำกัดลงไปบ้าง เพราะเหตุผลทางการเมืองแต่อิทธิพลของศาสนานี้ก็ยังคงอยู่อย่างเหนียวแน่นในนครศรีธรรมราชตราบจนปัจจุบันนี้ นอกจากนี้ตระกูลพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช นอกจากจะมีอิทธิพลอย่างสูงในนครศรีธรรมราชแล้ว ยังส่งอิทธิพลอย่างสูงต่อราชสำนักทั้งในอดีตและปัจจุบันด้วย

2. วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ” : สุวิทย์ ทองศรีเกตุ (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2524)

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้กรอบความคิดทางศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์เป็นหลัก เป็นการวิจัยทั้งทางเอกสาร และทางภาคสนาม ผลการวิจัยพบว่าการที่อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์จำกัดอยู่เฉพาะพิธีกรรมเท่านั้นเป็นเพราะว่า พุทธศาสนาดั้งเดิมไม่ได้เน้นเรื่องพิธีกรรมมากเหมือนศาสนาพราหมณ์ พิธีกรรมทางศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างกำลังใจของศาสนิกชนในการดำเนินชีวิตประจำวันช่วยให้ สามารถเข้ากับผู้อื่นได้ และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคมได้ ดังนั้นเมื่อศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามาสู่นครศรีธรรมราชประชาชนเป็นจำนวนมากจึงยึดเอาพิธีกรรมมาเป็นแนวทางของชีวิต ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเปรียบเทียบ

เทียบพฤติกรรมทางศาสนา ไม่ได้มุ่งหมายที่จะหาคำตอบที่จะอธิบายที่มา และเหตุผลของพฤติกรรม ที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์สังคม

3. นครศรีธรรมราช : วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ (วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2521)

เป็นงานที่รวบรวมภูมิหลังและอารยธรรมของนครศรีธรรมราชไว้แทบทุกด้าน เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ภาษา วรรณกรรม นาฏศิลป์ การศึกษา ศิลปกรรม ประเพณี การละเล่น พิธีกรรม กีฬา ประวัตินุคคลสำคัญ และโบราณวัตถุโบราณสถาน เป็นต้น งานชิ้นนี้ให้ประโยชน์ต่องานวิจัยครั้งนี้มาก โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมและหลักฐานทางศิลปวัฒนธรรมทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับร่องรอยและอิทธิพลของศาสนา พราหมณ์ในนครศรีธรรมราช

4. โลกทรรศน์ชาวไทยภาคใต้ : สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ และคนอื่น ๆ (ศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้, 2521)

ศึกษาโลกทรรศน์ชาวไทยภาคใต้จากการศึกษาสรุปความได้ว่าชาวใต้เป็นคนรักถิ่นฐานเข้มงวดกวดขันในเรื่องพฤติกรรมทางเพศ ถือว่าเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ต้องสอดส่องดูแล ยกย่องผู้มีอาวุโส คนมีฐานะตระกูลสูง มีความรู้ มีความกตัญญูต่อบุพการี ยกย่องชาวเมืองมากกว่าคนในชนบท ไม่รังเกียจชาวต่างชาติ นิยมความเป็นอิสระ ยึดมั่นในประเพณี รักความสนุกสนาน มีความจริงใจตรงไปตรงมารักพวกพ้อง ในเรื่องความสัมพันธ์กับธรรมชาติเห็นประโยชน์ และโทษของธรรมชาติ เชื่อเรื่องอำนาจเร้นลับของธรรมชาติ เชื่อถือธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณ เชื่อว่าพืชบางชนิดเกิดจากสัตว์และสัตว์บางชนิดเกิดจากพืช ในเรื่องความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เชื่อเรื่องความฝัน ฤกษ์ยาม เชื่อเรื่องวิญญาณ เชื่อเรื่องขวัญเชื่อเรื่องคำสาบาน ความเชื่อต่อศาสนา เชื่อว่าศาสนาเป็นศูนย์กลางในการสร้างสรรค์ความดี เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อว่าชาติ - ภูมิจริง และเชื่อในพระพุทธรูปมากกว่าพระธรรมคุณ

5. ผีเจ้านาย : ฉลาดชาย รมิตานนท์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พายัพออฟเซตธนริทร์, 2524)

ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้านาย ซึ่งพบว่าการดำรงอยู่ของระบบความเชื่อดังกล่าวนั้น เกิดจากการผสมผสานที่กลมกลืนระหว่าง พุทธ พราหมณ์ และผี โดยมีการจัดแบ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ ทั้งยังมีความสอดคล้องกับสภาพสังคมเศรษฐกิจการเมือง การปกครองและการบริหารของสังคมไทย และเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ระบบนี้คงอยู่อีกประการหนึ่งคือ

การตอบสนองความต้องการทางร่างกาย จิตใจ ของคนในสังคม ขณะเดียวกันกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดความเชื่อรวมถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบของพิธีกรรมเพื่อสอดคล้องกับเงื่อนไข การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญ

6. **พิธีกรรมและความเชื่อล้านนา : การผลิตใหม่ของอำนาจทางศีลธรรม** : อานันท์ กาญจนพันธุ์, ฉลาดชาย รมิตานนท์ (พะเยา : สภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองจังหวัดพะเยา สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเมือง พะเยา, 2541)

เป็นบทความการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ พิธีกรรมและความเชื่อล้านนา : การผลิตใหม่ของอำนาจทางศีลธรรม ในการศึกษาจะเป็นเชิงวิเคราะห์ทางวัฒนธรรมเป็นผลผลิตของการต่อสู้ ของมนุษย์เพื่อที่จะปรับตัวเองให้เข้ากับทุกสถานการณ์ของสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อที่มนุษย์จะได้ยังชีพสร้างเผ่าพันธุ์ยืนยาวต่อไปในอนาคต ในการศึกษาได้อาศัยการเก็บข้อมูลทางภาคสนามมาวิเคราะห์ประกอบด้วย กรณีศึกษาเกี่ยวกับการไหว้ผีอารักษ์, การนับถือผีบรรพบุรุษ, การทรงผีเจ้า นาย และการรักษาพยาบาลเบื้องต้น โดยการจำแนกเป็นสองประเด็นหลัก ประเด็นแรก คือ โครงสร้างของระบบความเชื่อล้านนา : ภาษาของอำนาจทางศีลธรรม และประเด็นที่สอง คือ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมและความเชื่อ : การผลิตใหม่รุนแรงมากขึ้นแทนที่จะเสื่อมสลายไปตามยุคสมัย ทั้งนี้ก็เพราะการครอบงำของวัฒนธรรมแบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับเงินตราและการแลกเปลี่ยนเชิงปริมาณ ซึ่งมีส่วนทำให้กิจกรรมทางศีลธรรมกลายเป็นอาชีพอีกอาชีพหนึ่งขึ้นมา

7. **การเข้าทรงและร่างทรง : ความเชื่อและพิธีกรรมและบทบาทที่มีต่อสังคม** : วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และนิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2533)

ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนในเรื่องการทรงเจ้าและร่างทรงพบว่าการทรงเจ้านั้นเป็นพิธีกรรมและความเชื่อซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของตนเองและมีการสั่งสม สืบทอด ประสพการณ์เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมนั้นมาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งเกี่ยวกับระบบความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าว มีการสืบทอดและได้รับการยอมรับจากชุมชน ทั้งในส่วนการเป็นร่างทรงที่ต้องผ่านกระบวนการต่าง ๆ ภายใต้อำนาจข่มขู่บังคับของกลุ่มที่สอดคล้องกับระบบต่าง ๆ ของสังคมเช่นกันกับที่บุคคลยอมรับในเรื่องการทรงเจ้านั้นมาจากสาเหตุของการได้การขัดเกลาจากประสพการณ์ การสังเกตการเรียนรู้ และการถ่ายทอดจากผู้ใหญ่ในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

8. พิธีกรรมเลี้ยงผีเมืองลำปาง : อานันท์ กาญจนพันธ์ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531)

ได้ศึกษาพิธีกรรมเลี้ยงผีเมืองลำปาง การสืบทอดพิธีกรรมเลี้ยงผีเมือง (เช่น สรวงบูชาผี) เป็นพลังที่ชาวบ้านเสริมสร้างไว้เพื่อต่อสู้กับความขัดแย้งของสังคมซึ่งค่อย ๆ ห่างเหินจากธรรมชาติมากขึ้น พิธีกรรมได้สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ของผืนแผ่นดิน และการร่วมแรงร่วมใจกันของผู้คน การเลี้ยงผีจึงแสดงออกมาให้เห็นถึงคุณธรรมที่สำคัญของชาวบ้านผู้มาร่วมพิธีก็รู้สึกสนุกสนานและอิ่มเอิบใจไปพร้อม ๆ กัน นอกจากนี้พิธีกรรมยังได้สะท้อนถึงความขัดแย้งและความกลมเกลียวของสังคมซึ่งตัวพิธีกรรมเองก็ได้เป็นสื่อที่ทำให้มนุษย์เราได้แสดงความรู้สึกต่าง ๆ ออกมา